

A dokumentumküldés adatainak felhasználása az orvosi folyóiratok kiválasztására: a kanadai CISTI tapasztalatai

A Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézetben (*Canada Institute for Scientific and Technical Information = CISTI*) felmérést végeztek annak ellenőrzésére, hogy a gyűjtemény megfelel-e a két nagy felhasználói csoport, a *Nemzeti Kutatási Hivatal (National Research Council of Canada = NRC)* és a dokumentumszolgáltatást rendelők igényeinek. A cikk a vizsgálat menetét, elemzéseit, eredményeit mutatja be, kiemelten foglalkozik az-
al, hogy a dokumentumszolgáltatási adatokat hogyan lehet hatékonyan felhasználni a gyűjteményszervezési döntésekben.

Háttér

A CISTI története 1929-ig nyúlik vissza, amikor a legnagyobb kanadai kutató és fejlesztő ügynökség, az NRC könyvtáraként megalapították. 1945 óta a könyvtár egyre többet tett azért, hogy nemzeti tudományos könyvtárrá váljon. Erre 1967-ben került sor, amikor az *Országos Tudományos Könyvtár (National Science Library)* nevet megkapta. 1969-ben a szövetségi kormány megbízta az NRC-t az országos tudományos és műszaki információs rendszer kiépítésével. 1974-ben CISTI néven egyesítették az Országos Tudományos Könyvtárat és az NRC Műszaki Információs Szolgálatát.

Az eltelt évtizedek alatt a CISTI Észak-Amerika legnagyobb tudományos gyűjteménye lett, amely több mint 50 ezer folyóiratcímet, 600 ezer monográfiát, konferenciaanyagokat és műszaki jelentéseket tartalmaz a természet-, a műszaki és az orvostudományok területéről nyomtatott és elektronikus formában. A CISTI dokumentumküldő szolgálata a kanadai olvasók és az NRC kutatóinak kérései mellett külföldi megrendeléseket is teljesít. A világszerte jól ismert szolgáltatáshoz

2004–2005-ben 800 ezer dokumentum-megrendelés érkezett.

A vizsgálat megkezdése előtt a szerzők tanulmányozták a szakirodalmat: 1980–2004 között a gyűjteményszervezés és dokumentumküldő szolgáltatás adatainak összefüggéseiről 20 cikket találtak. A CISTI tanulmánya abban különbözik a korábbiaktól, hogy a teljes folyóirat-előfizetést vizsgálták, valamint az állomány- és a dokumentumküldési adatok elemzése külön-külön történt.

Módszertan

A vizsgálat 2004 márciusa és novembere között zajlott, a CISTI Információs Erőforrás-menedzsmentje vezetésével. Az elemzéseket az intézményen belül a vezetők, a könyvtárosok és a dokumentumküldő szolgálat szakembereinek összehangolt munkájával végezték.

A kutatás során több feltételezés megerősítését várták arról, hogy az állomány megfelel a természet-, a műszaki és az orvostudományi kutatási igényeknek. A cikk csak a vizsgálat azon részével foglalkozik, amelyben a CISTI nyomtatott folyóirat-előfizetéseit vetették egybe a dokumentumküldés adataival. A vizsgálat két része:

- a nyomtatott folyóiratok használatának áttekintése és elemzése,
- a nem teljesített kérések elemzése.

A külön-külön végzett elemzések összevetésével meghatározták az állományban érzékelhető hiányosságokat. A ritkán használt folyóiratcímekre vonatkozó adatokat összehasonlították egy hasonló, 2000. évi felmérés adataival. A hiányosságokat ezután a megrendelések adataival ellenőrizték, és a folyamat eredményeként meghatározták az újonnan beszerezendő címeket.

Az időszaki kiadványok állományának elemzése

Csak a kurrens, előfizetett nyomtatott folyóiratok használatát elemezték, nem foglalkoztak a konferenciaanyagokkal, a monográfiákkal, a törölt vagy megszűnt, valamint az elektronikus folyóiratokkal. A korlátozás okai:

- a CISTI költségvetésének legnagyobb részét az időszaki kiadványok beszerzésére fordítja;
- az egyéb dokumentumtípusok vizsgálata bonyolulttá tette volna az elemzéseket anélkül, hogy új információt adott volna a gyarapítási keret elköltségéhez;
- az elektronikus folyóiratokat azért nem vizsgálták, mert a kutatási időszakban a CISTI-nek nem volt joga az elektronikus folyóiratokból külső és külföldi előfizetőknek szolgáltatni.

Először a belső OPAC alapján összeállították az előfizetett időszaki kiadványok bibliográfiai adatokkal ellátott listáját. A 8666 címet tartalmazó listát nyolc, kezelhető méretű Excel fájlban osztották szét. Az ellenőrzési célokat szolgáló kilencedik Excel fájl a teljes listát tartalmazta. Ezeket küldték el a Dokumentumszolgáltató részlegnek a könyvtárközi kölcsönzési adatokkal való kiegészítésre.

A dokumentumrendelésre vonatkozó adatokat a CISTI Ügyfélszolgálatától kapták. A kereséshez és az összevetéshez az SQL Navigátort használták, hogy megkapják az egyes címekhez tartozó rendelések számát. Az adatgyűjtést a 2003. július 17. és 2004. január 17. közötti időszakra vonatkozóan végezték el, a rendelések száma 319 748 volt. Úgy gondolták, hogy fél év adatai alapján következtetni lehet az egész éves mennyiségre.

A keresésekhez három felhasználói csoportot alakítottak: belső felhasználók, kanadai megrendelők, külföldi kérések. Az állományt és a kéréseket téma szerint öt csoportba sorolták: üzleti, természettudományos, műszaki, orvostudományi és egyéb szakirodalom.

Eredmények

Az előzetes várakozások az orvostudományi folyóiratok túlsúlyát jósolták, de végül a CISTI gyűjteményében egy egészséges egyensúlyi állapotot tapasztaltak, csupán az üzleti témában mutatkozott kevesebb cím (1. táblázat). A gyűjteményhasználat szempontjából viszont valóban az orvostudomány játszik kiemelkedő szerepet, sokkal több

ilyen témájú kérés volt, mint az az előfizetési arányból következett volna; a belső felhasználók ugyanakkor nagyobb arányban kértek természettudományos témájú dokumentumokat. A műszaki és a mérnöki téma egyik felhasználói csoport adataiban sem jelent meg meghatározóként (2. táblázat). A megrendelési adatokat is hasonló módon szervezték: ugyanazon témák, ugyanazon felhasználói csoportok.

1. táblázat

A kurrens címek tematikus megoszlása

	A címek száma	Aránya (%)
Üzleti	94	1
Természettudományi	2758	32
Orvostudományi	3108	36
Műszaki	2449	38
Egyéb	257	3
Összesen	8666	100

2. táblázat

A teljesített könyvtárközi rendelések megoszlása téma és felhasználói csoportok szerint

	Kanada (%)	Belső felhasználók (%)	Külföldi kérések (%)	Súlyozott összesen (%)
Üzleti	0,3	0,3	0,3	0,3
Természettudományi	22,5	39,0	25,1	24,8
Orvostudományi	60,5	32,3	57,5	57,2
Műszaki	15,0	26,4	15,7	16,1
Egyéb	1,7	2,0	1,4	1,6

Az elemzés éles ellentétet mutatott a belső felhasználók nagyszámú természettudományos kérése, és a külső felhasználók nagyarányú orvostudományi kérései között. Ezt a gyűjteményszervezési politika alakításakor mindenképpen figyelembe kell venni.

A hiányok elemzése

A vizsgálat másik része azokra a címekre terjed ki, amelyeket a CISTI dokumentumküldő szolgálatától kértek, de nem voltak megtalálhatók a CISTI állományában. Az elemzés célja az volt, hogy megmutassa, hol nem felel meg az állomány a megrendelők elvárásainak. A CISTI-ben elfogadott rend szerint a nem teljesíthető kéréseket vagy elutasították „a CISTI állományában nem található” minősítéssel, vagy a megrendelő utasításának megfelelően továbbították a *Kanadai Mezőgazdasági Könyvtárba*, vagy a CISTI partnereihez (*British Library*, *INIST*, a távol-keleti szolgáltatók stb.).

Ebben az esetben is ugyanazokat a módszereket használták: az adatgyűjtéshez az SQL Navigátort, az időintervallum a 2003. július 17.–2004. január 17. volt, az elemzést ugyanazokra a témakörökre és felhasználói csoportokra bontva végezték.

Ebben az esetben a címek bibliográfiai adatai természetesen nem találhatók meg a CISTI adatbázisában, az adatokat megrendelésekből vették: az ISSN-t kiegészítették a címmel és megjelenési adatokkal, ha kellett, külső forrásokat is igénybe véve. Az ellenőrzések után két fájlt alakítottak ki: az egyikben azok a címek szerepeltek, amelyekre három vagy annál több kérés érkezett, a másikban azok, amelyekre csak egy-két kérés volt. Az elemzésnek ebben a szakaszában úgy döntöttek, hogy a továbbiakban csak azokat a címeket vizsgálják, amelyeket tíznél többször kértek (318 cím, 6171 kérés), mivel ezek keresettségére már indokolja beszerzésüket (3. táblázat).

3. táblázat

A nem teljesített kérések megoszlása téma és felhasználói csoportok szerint (318 cím)

	Kanada (%)	Belső használók (%)	Külföldi kéresek (%)	Súlyozott összesen (%)
Üzleti	10,9	5,1	12,8	10,1
Természettudományi	5,6	10,3	6,5	6,8
Orvostudományi	64,2	66,9	63,7	64,6
Műszaki	6,9	4,9	4,5	6,0
Egyéb	12,4	12,8	12,5	12,5

Ebben az esetben is az orvostudomány területén kapták a legnagyobb számot – felhasználói csoporttól függetlenül. Az orvostudományon belül a gyógyszerkutatási, a klinikai orvoslási, az egészségügyi és az ápolási címeket kérték a legtöbben. A teljesítetlen kérések második nagyobb csoportja az üzleti témakörből került ki. Ezeket az adatokat már figyelembe tudták venni a 2005. évi beszerzéseknél, több orvostudományi és üzleti folyóiratot fizettek elő.

A ritkán használt címek vizsgálata

Az elemzés célja annak megállapítása, hogy érdemes-e előfizetni a ritkán használt folyóiratokat, illetve hogy a törlési döntés meghozatalához elegendő-e egy adott időszak adataira támaszkodni. A vizsgálathoz egy 2000-ben készült, az 1998–1999 közötti adatokkal végzett elemzést használtak fel. A feltételezés az volt, hogy azok iránt a címek iránt, amelyeket 1998–1999-ben kevesen

kértek, továbbra is kicsi az érdeklődés (a korábbi vizsgálatban ritkán használt folyóiratok nem mindegyikét mondták le, 791 összehasonlítható cím maradt). Az eredmények azonban azt mutatták, hogy a vizsgált folyóiratok 67%-ának nőtt a felhasználási értéke (4. táblázat). A magyarázat az lehet, hogy az 1998–1999-ben indult új folyóiratok 2003-ra már népszerűek lettek. Az elemzés tanulsága, hogy a hasznosság szempontjából hosszabb időszakot kell vizsgálni.

4. táblázat

A használati szokások változása 1998/1999 és 2003 között (791 folyóiratcím alapján)

Változás 1998/1999 és 2003 között	Számszerűen	%-ban
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknek nőtt a használata	529	67
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknek csökkent a használata	245	31
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknél nem volt változás	17	2
Összesen	791	100

A felhasználói kör

A felhasználói visszajelzések vizsgálatához a kanadai egészségügyi könyvtáraktól kaptak információt. Ezek alapján megállapították, hogy a CISTI egyre kevésbé tudja teljesíteni az egészségügyi folyóiratokra érkező kéréseket. A Nemzeti Orvostudományi Könyvtár (*National Library of Medicine, USA = NLM*) összeállított a CISTI számára egy speciális jelentést, amely a kanadai könyvtáraktól 2003. október–2004. július között a DOCLINE-on keresztül érkező kéréseket, és az NLM és más USA-könyvtárak teljesítését foglalta össze. Ez a jelentés is alátámasztotta, hogy az egészségügyben egyre nagyobb lett a rés a kanadai könyvtárak által kért, és a Kanadában szolgáltatni tudott címek között.

A felhasználói igények értékelésekor is számba vették a CISTI belső köre számára szükséges magfolyóiratokat. Ebben az esetben is az üzleti folyóiratoknál találtak hiányokat.

Következtetések

A vizsgálat szerint a gyűjteményszervezés szempontjából valóban értékes információnak bizonyult a használati és a teljesítetlen kérések adatainak újrafelhasználása. Ezek az adatok megerősítik a folyóirat-rendelések során született jó döntéseket.

Emellett fény derült a hiányokra is, különösen az orvos- és az üzleti tudományok területén.

A következő lépés a hiányzó folyóiratok beszerzése lenne. Annak ellenére, hogy a CISTI költségvetési keretére egyre nagyobb nyomás nehezedett, 2005 elején 135 újabb orvosi folyóiraatra fizettek elő. Ezek a címek a legkeresettebbek voltak a hiánylistán, és az NLM elemzésében is előkelő helyen álltak. A CISTI reméli, hogy ezek a költségek a dokumentumküldő szolgáltatás bevételeiből meg fognak térülni. Felismerték, hogy az állományt

a felhasználói kérések alapján is folyamatosan kell ellenőrizni. A dokumentumküldő szolgáltatás használati statisztikája a gyűjteményszervezés kulcspontja lehet.

IRELAND, Michael-BROWN, Beverly: Using document delivery data for selecting medical titles in a large STM library: the experience of CISTI. = Interlending & Document Supply, 34. köt. 1. sz. 2006. p. 29-35./

(Vízvári Dóra)